

ІСТОРИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ПЕРВІСНОЇ ДОБИ

Статтю присвячено дослідженню історичної комунікації первісної доби, виявленню її моделей (палеолітичної, мезолітичної, неолітичної й енеолітичної), окресленню її структури, аналізу її видів (ритуальної, прогностичної). Визначено комунікативні стратегії історичної комунікації в добу бронзи та заліза, охарактеризовано її моделі (етнічна й урбаністична). Розглянуто тему моделі світу й картини світу в парадигмі соціальних комунікацій.

Ключові слова: комунікація, історична комунікація, модель світу, картина світу, палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, кімерійсько-скіфсько-сарматська доба.

I. Вступ

Феномен духовності комунікації виник ще в первісному суспільстві, тому міфи й ритуали як єдине джерело всіх людських досягнень відображають сліди своїх археологічних епох, адресуючи спадкоємців до різної історичної глибини. Не лише народ, а й земля в цілому, її ландшафтний потенціал інформації становить невід'ємний компонент історичного процесу, переказуючи у спадок нагромаджений на цій землі досвід минулих людських діянь. Сучасні досягнення історії, археології, антропології, етнографії, мовознавства, мистецтвознавства дають змогу вченим внести досить серйозні корективи не тільки до динаміки руху етносоціогенезу національних культур, а й до етнологічних поглядів на їхнє близьке й далеке минуле. У цьому аспекті культурологія опрацьовує зовсім нове бачення української історії та праісторії, починаючи з трипільської археологічної культури. На сьогодні існує величезний, неосяжний масив прямих (археологічних) і непрямих (етнологічних) матеріалів, які розповідають про багатотисячолітній, сповнений драматичних подій історичний розвиток культури на землях нинішньої України. Це, наприклад, сліди напруженої боротьби з кочовиками-степовиками в чорноліській культурі з початку I тис. до н. е., занепаду – в зарубинецькій культурі на зламі нашої ери, розквіту – в черняхівській культурі з так званих “троянових віків” (II–III ст. н. е.). Археологічна реконструкція таких культурно-історичних рядів дає змогу створювати моделі подальшого історичного та художньо-мистецького розвитку [9, с. 112].

На сьогодні актуальною є проблема дослідження історичної комунікації первісної доби, виявлення її моделей (палеолітична, мезолітична, неолітична й енеолітична) і видів (ритуальна, прогностична), визначення її стратегій у добу бронзи (II тис. до н. е.) і добу заліза (I тис. до н. е.). Теоретичного поглиблення й наукового висвітлення потребує

тема *моделі світу та картини світу* в парадигмі соціальних комунікацій. Бінарна система опозицій є основою опису будь-якої картини світу і є основою історичної комунікації.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити історичну комунікацію первісної доби (епохи палеоліту, мезоліту, неоліту й енеоліту), доби бронзи та заліза; розглянути її моделі (етнічна, урбаністична); окреслити структуру; виокремити найголовніші види комунікації.

III. Результати

Історія первісної доби – найскладніший розділ історії, в якому поряд із безсумнівно встановленим ще дуже багато недослідженого й дискусійного [4, с. 7]. Автори навчального посібника “Історія української та зарубіжної культури” Б.І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура та інші зазначають, що періодизація історії первісного суспільства – це складна й остаточно не розв’язана наукова проблема [7, с. 24]. Більшість учених вважають, що історію первісного суспільства прийнято поділяти на кілька періодів: кам’яний, бронзовий і залізний. Кам’яний вік складається з давньокам’яного, або палеоліту, що пов’язаний з появою найдавнішої людини (2 млн р. до н. е. і триває приблизно до X тис. до н. е.); середньокам’яного, або мезоліту (X тис. – VI тис. до н. е.); новокам’яного віку, або неоліту (VI–II тис. до н. е.). Вік бронзи – це II тис. до н. е., а вік заліза починається з I тис. до н. е. [4, с. 8]. Палеоліт, на думку авторів навчального посібника “Історія світової культури”, – найбільш тривалий період в історії людства, в якому прийнято виділяти такі етапи: давній, або нижній палеоліт (до 150 тис. до н. е.), середній палеоліт (15–35 тис. до н. е.) і верхній, або пізній палеоліт (35–10 тис. до н. е.). Творцем культур нижнього палеоліту, як зазначають учені, була людина типу пітекантропа чи синантропа, середнього палеоліту – неандерталець, верхнього палеоліту – кроманьйонець [4, с. 8]. О.Д. Бойко, автор

навчального посібника "Історія України", зазначає, що "історію первісного суспільства вчені поділяють на кілька періодів залежно від матеріалу і технології виготовлення знарядь праці: палеоліт (давній кам'яний вік), мезоліт (середній кам'яний вік), неоліт (новий кам'яний вік), енеоліт (мідно-кам'яний), бронзовий вік" [1, с. 9]. Посилаючись на думку археологів, автор зазначає, що найдавніші люди (архантропи) прийшли на територію України з Передньої Азії через Балкани й Центральну Європу. Він повідомляє, що в Україні відомо понад 30 стоянок доби раннього палеоліту (150 тис. років тому) і подає таку характеристичну ознаку давньої людини: архантропи жили невеликими групами та утворювали людське стадо; основним знаряддям для них стало ручне рубило, а поява однотипних кам'яних знарядь на зразок рубила свідчила про зародження мислення, початок переходу до свідомої виробничої діяльності. Далі професор О.Д. Бойко пише, що наприкінці раннього палеоліту природа зазнала значних змін: розпочалося чергове похолодання. Через ці зміни відбуваються кардинальні зрушення в природі, які особливо відчутними стають у середньому палеоліті (мустьєрська епоха). На території України знайдені археологами 200 мустьєрських стоянок (Кіік-Коба та Холодний Грот у Криму, Антонівка на Донбасі, Рихта на Волині, Молодово на Дністрі тощо [1, с. 11]. Поступове ускладнення умов життя змінює людину, внаслідок еволюції на зміну архантропу в мустьєрську епоху приходять неандерталець. У середньому палеоліті, як зазначає автор, почали закладатися першооснови духовного світу людини [1, с. 11].

Сакральний світ первісної людини в добу пізнього палеоліту характеризується такими комунікативними чинниками: 1) вона намагається пояснити механізм світобудови та визначити своє місце в навколишній дійсності; 2) давня людина активно формує першооснови власної релігійної свідомості: а) тотемізм – віру в спільного для конкретного колективу предка – певної тварини, рослини тощо; б) анімізм – віру в існування душі та духів, що нібито управляють усім матеріальним світом; в) фетишизм – поклоніння предметам неживої природи, віру в надприродні властивості матеріальних речей; г) магію – обряди, пов'язані із чаклунством, віщуванням, вірою в уміння людини викликати надприродні явища [1, с. 13]; 3) надприродні сили у свідомості первісних людей поступово конкретизуються: вони виявляються в грізних явищах природи, у фігурках тварин, у витворах людських рук, які створюють спеціальні символічні сакральні предмети. Наприклад, неандертальські поховання в печерах Криму свідчать про зародження релігійних уявлень і вірувань, про здатність неандертальської людини до осмислення явищ життя та смерті, а знайдені на

деяких стоянках кістки, різьблені геометричним орнаментом, з гравійованими на них контурами тварин і людей, рештками намальованих чорною та червоною фарбами ліній – про перші кроки образотворчого мистецтва [1, с. 11].

Пізній палеоліт (35–11 тис. років тому) характеризується значними змінами в економіці, сфері соціальних відносин, мистецтві. Визначальною рисою стала певна спеціалізація мисливських колективів [1, с. 12]. На теренах України археологами знайдено майже 800 пізньопалеолітичних стоянок (Родомишльська на Житомирщині, Мізинська на Чернігівщині, Мезирицька на Канівщині тощо) [1, с. 12].

Історична комунікація епохи палеоліту. *Палеолітична модель світу* утворює картину світу. Картина світу постає як концептуальна картина, зумовлена певним способом організації та сприйняття дійсності. Концептуальна картина світу складається з концептів і зв'язків між ними, вона являє собою своєрідну схему, яка відображає уявлення про світобудову у вигляді поєднаних фрагментів. Невід'ємним складником загальноконцептуальної картини світу є ціннісна картина світу. Вона представлена сукупністю оцінних суджень, моральних кодексів.

Палеолітична модель світу характеризується такими особливостями: 1) виникненням кам'яних знарядь праці; 2) наявністю знарядь з кістки, в тому числі голки, що свідчить про появу шитого одягу зі шкіри звірів; 3) будівництвом житла – землянок; 4) розвитком матеріальної культури; 5) зростанням колективної праці; 6) зародженням основ духовної культури: мислення, мови, релігії, ідеологічних уявлень, елементів мистецтва й магії.

Палеолітична модель світу постає у вигляді матеріальних артефактів (палеолітичні стоянки (200 тис. років до н. е. поблизу с. Лука-Врублівець (Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, на Дністрі) [7, с. 24]) і духовної сфери (тотемічні символи, релігійні уявлення, обряди, мисливська магія). Поширеними є ритуальна та прогностична комунікація.

Палеолітична модель світу розглядається в таких аспектах: 1) щодо часу появи найдавніших людей на території сучасної України існують різні погляди учених: деякі археологи стверджують, що це сталося в період раннього палеоліту – 300–200 тис. років тому, свідченням цього є палеолітичні стоянки. Автори навчального посібника "Історія української та зарубіжної культури" Б.І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура та інші зазначають, що українські археологи в одній з експедицій на Закарпатті знайшли кам'яні знаряддя праці, виготовлені людиною, які датуються значно раніше – мільйон років тому. Тому можна погодитися з їх думкою, що це найдавніша пам'ятка в Європі палеолітичного періоду. Автори стверджують,

що територія України була заселена першими людьми ще в праісторичну добу [7, с. 24];

2) існує думка вчених про духовне піднесення палеолітичної людини, що підтверджується виникненням мистецтва (кістки тварин, прикрашені прокресленими лініями, зображення тварин, розписи червоною вохрою, кістяні пластинки з орнаментом тощо): дослідники наголошують, що з розвитком матеріальної культури, зростанням колективної праці зароджуються основи духовної культури, зокрема мислення, мова, релігія, ідеологічні уявлення, елементи мистецтва і магії [7, с. 25]. За їх спостереженнями, у добу палеоліту вдосконалюються знаряддя праці та вся господарська діяльність людини, поширюються знаряддя з кістки, у тому числі голки, що свідчить про появу шитого одягу зі шкіри звірів, розпочинається будівництво житла – землянок. Підтвердженням цього є стоянки людей пізнього палеоліту, відкриті археологами практично на всій території України [7, с. 25].

Епоха палеоліту – найдавніший період в історії людства. Першооснови духовного світу давньої людини формуються в епоху раннього й середнього палеоліту (мустьєрська епоха). Культурні здобутки цієї доби свідчать про розвиток матеріальних благ, зростання колективної праці, зародження основ духовності. Елементи культури: *мислення, мова, релігія, мистецтво* та *магія* – формують ядрну основу *палеолітичної моделі*; її *сакральне ядро*.

Археологічні матеріали свідчать, що духовне піднесення палеолітичної людини позначилося на її мистецтві: 1) із стоянок Молодове I (Чернівецька обл.) і Пронятин (Тернопільська обл.) походять кістки тварин, *прикрашені прокресленими лініями*; 2) на мамонтовій лопатці з Молодового I в центрі *зображено тварину*, а по боках – *різні прямі й криві лінії*; 3) *розписи червоною вохрою* на лопатці та двох щелепах мамонта (Мізин) і на черепі мамонта (Межиріч), *прокреслені композиції* – на мамонтових бивнях (Межиріч, Кирилівська стоянка в Києві, Гінці), *різні риси та ямки, розташовані в певному порядку* на виробах із кістки, рогу, каменю. На Мізинській стоянці знайдено кістяні пластинки з орнаментом (меандр, кути, “ялинки”), а також два браслети: один зроблено у вигляді широкої пластинки, вирізаної з мамонтового бивня та орнаментованої зигзагом і меандром, інший – із п’яти дужок – пластинок, укритих рядами різьблених похилених ліній, що утворюють шеврони [7, с. 25].

Мистецтво палеоліту характеризується зображенням: 1) тварин – об’єктів полювання; 2) людини, яка виокремлює себе з природи й починає зображувати себе; 3) *тематичних малюнків*, у яких домінує родючість, плідність, жіноче начало; 4) відбитків рук (чорною або червоною фарбою) і так званих “макаронів” (пучки паралельних хвилястих

ліній, що накреслені рукою або тонкою палицею); 5) фантастичних зображень з поєднанням рис звіра та людини або декількох тварин [8, с. 30]. Крім цього, палеолітична людина усвідомлює себе частинкою живої природи й цілого Всесвіту; в усіх виявах природи вбачає вплив надприродних сил, у прикрашанні виробів гончарства використовує орнамент символічного значення та водночас у знаках-символах відтворює не сам предмет, а його внутрішню сутність, його глибинний зміст. Палеолітична людина перебуває під впливом орнаментального зображення, оскільки їй вдалося досягнути симетрію та композицію візерунка. Вона мислить, шукає красиві форми, орнамент стає полем власної творчої уяви та фантазії. У сфері орнаменту людина також накопичувала досвід зображення геометричних фігур та малих за масштабом зображень [8, с. 31]. Таким чином, поява знаків-символів була найпростішою формою передавання інформації. Їхній смисл існує в колективній свідомості певної етнічної групи. Символ є знаком, концептом і міфом. Він має комунікативну природу й комунікативну специфіку.

Історична комунікація епохи мезоліту. *Мезолітична модель* (12 тис. років до н. е.) характеризується: 1) палеоетнографічними відмінностями між окремими етнічними спільностями: невеликі родові колективи палеолітичної епохи швидко розростаються, розселяються на нових територіях, зберігаючи свою мову, звичаї; 2) суттєвими змінами в суспільній організації людей, яка набула вищої форми цієї організації – племінної; 3) з появою племен завершується тривалий процес формування родоплемінного ладу, розквіт якого припадає на добу неоліту, який почався в Україні приблизно 7 тис. років до н. е.; 4) винайденням лука і стріли [7, с. 28–29]; 5) появою землеробства та тваринництва, що сприяло виникненню суспільного поділу праці; 6) розвитком не лише матеріальної культури, а й духовного життя первісної людини: мислення, мови, мистецтва, ідеологічних уявлень [7, с. 29].

У палеолітичний і мезолітичний періоди виникають культури ведмедиці та рогатих тварин (цапа, лося), а образ “рогу достатку” засвідчено як атрибут “палеолітичних венер”. Із цих культів народився згодом один з найзагадковіших богів праслов’янського язичництва – Велес або Волос, бог предків, а згодом також тварин, багатства й мистецтва (у “Слові про похід Ігорів” митці іменуються велесовими онуками). Аналіз печерних розписів та поховань свідчить, що обряди ініціації як основа архаїчної ритуалістики, втаємничення та випробування склалися вже в кам’яному віці, в мисливських суспільствах. З мезолітичними реаліями пов’язують виникнення уявлень про добрі та злі сили (уособлені пізніше як берегині та

упирі), появу образу змія як володаря водної стихії, зародки майбутніх мотивів змійборства, а також міфів про повінь. З'являються перші парні жіночі зображення – майбутні слов'янські “рожаниці”, богині Лада й Леля, складається культ майбутньої богині врожаю (Макоші) [9, с. 122].

Таким чином, *наприкінці палеоліту – початку неоліту* особливості *ритуальної комунікації* виявляються в релігійних уявленнях людей, у їхній вірі в надприродні сили.

Історична комунікація епохи неоліту (VI–IV тис. до н. е.), *енеоліту* (IV–III тис. до н. е.), *доби бронзи* (I тис. до н. е.), *кіммерійсько-скіфсько-сарматської епохи (епохи заліза, I тис. до н. е.)* являє собою бінарну систему опозицій: матріархат – патріархат; космос – хаос; землероби – кочовики; лінійно-стрічкова кераміка – ромбо-точковий орнамент; лунарні – солярні культури; сакральне – профанне, сільська культура (Трипілля) – міська культура (Гелон, Більське городище).

Неолітична модель світу (VI–IV тис. до н. е.) утворює *етнічну картину світу*. Модель **неоліту** постає у вигляді схеми: неолітична революція (VI–IV тис. до н. е.) зі створенням мотичного землеробства, поширенням городництва. Її прикметні ознаки: 1) виокремлення кераміки; 2) текстильне виробництво; 3) винайдення письма; 4) поява орнаментики; 5) лиття металу (міді). В епоху *неоліту* (VI–IV тис. до н. е.) відбувається перехід від мисливства і збиральництва до землеробства й скотарства. Цей перехід суттєво вплинув на світобачення людини, її духовний світ [3, с. 8].

Епоха неоліту (VI–IV тис. до н. е.). *Історична модель неоліту* – це 1) первіснообщинна формація стародавнього суспільства; 2) племінний лад, економічною та соціальною основою якого був **матріархат**; 2) **соціальна рівність**: колективні могили, брак поховань, що виділялися б багатим інвентарем чи особливостями ритуалу, свідчать про соціальну рівність серед тогочасних людей; 3) **зародження інститутів родової влади**: лише поява кам'яних булав в окремих похованнях (Маріуполь, Микільське), котрі, мабуть, мали значення символів влади й підпорядкування, вказує на зародження інститутів родової влади [3, с. 10]; 4) **гончарство**: найбільшим досягненням людини неоліту стало вміння виробляти посуд. Поверхню посуду вкривалася різноманітними візерунками; 5) **орнаменталізація кераміки** стає одним з найважливіших видів прикладного мистецтва [6, с. 8].

Комунікація як духовний феномен характеризує епоху *неоліту*. Неолітична людина постає з новим світоглядом, вона намагається глибше пізнати навколишню природу, своє перебування в ній, прагне пояснити світобудову.

Учені стверджують, що в неоліті замість безладного накопичення магічних малюнків

тварин і людей головне місце в зображенні посів абстрактний орнамент [4, с. 26]. Відомо, що орнамент та окремі знаки-символи виражали міфологічні уявлення, зміст яких і до цього часу залишається нерозгаданою таємницею. У V тис. до н. е. на південному сході Європи існувала землеробська культура зі своєрідною керамікою, прикрашеною лінійно-стрічковим орнаментом, тому ця культура дістала назву “культура лінійно-стрічкової кераміки”. За типом господарства та духовності близькою до неї в Україні була трипільська культура [7, с. 34]. В Україні виявлено понад 500 неолітичних пам'яток, а вчені виділили більше ніж 10 неолітичних культур [6, с. 8].

Найяскравішою археологічною культурою доби енеоліту була трипільська культура (IV–III тис. до н. е.) [1, с. 18]. *Енеолітична модель трипільської культури* (IV–III тис. до н. е.) постає у вигляді схеми, особливості якої виявляються:

- 1) в орнаментиці (з образом засіяного поля пов'язаний так званий ромбо-точковий орнамент; уславлена трипільська спіраль пов'язана з відтворенням руху сонця та культом змії як уособлень життєдайної вологи; систематично використовуються тут знаки паростків рослин – так звані крини, що стали своєрідною константою орнаментики київської доби;
- 2) у культурі парних жіночих божеств, зокрема у вигляді судин із чотирма жіночими грудьми, репрезентуючи одне з найстійкіших землеробських уявлень. З'являється й образ Великої Матері Всесвіту, яка має “гігантське обличчя, що займає цілий світ”, “очі цієї космічної істоти утворені сонцями, брови – з дощових смуг”;
- 3) у прообразах ідеографічної схеми світового дерева з її тричленним поділом вертикалі та чотирма боками в горизонтальному плані, яка простежується в жіночих зображеннях;
- 4) у землеробських культурах плідності, засвідчених зображеннями жінок з рогами;
- 5) у ритуалах викликання дощу та культурі змії;
- 6) у відображенні в орнаментиці Трипілля лунарних (місячних) і солярних (сонячних) культів, що дало початок діонісійським та аполлонійським (артемідівським) культурам в античному світі [9, с. 122].

Історична комунікація епохи бронзи (II тис. до н. е.) і заліза (I тис. до н. е.) виявляє свої особливості в створенні *етнічної моделі*, яка характеризується: 1) утвердженням патріархату; 2) опануванням техніки виготовлення та обробки твердих металів; 3) відокремленням скотарства від землеробства; 4) диференціацією етносів; 5) урізноманітненням культур: доба бронзи (II тис. до н. е.) характеризується значною кількістю археологічних культур (близько 20): шнурової та багатоваликівської кераміки, Тщинецько-Комарівської, ямної, катакомбної, зрубної тощо, котрі належали до різних груп племен, пов'я-

заних передусім з курганными похованнями (ямна, катакомбна, зрубна, культура бойових сокир (або шнурової кераміки) [3, с. 14]. Серед багатоманітних землеробсько-скотарських племен Східної та Середньої Європи в II тис. до н. е. виділяються племена культури шнурової кераміки (або культури бойових сокир) [5, с. 20]. В Україні жило кілька племінних груп “шнуровиків”: на Прикарпатті та Поділлі, Волині, Середній Наддніпрянщині. Це були переважно скотарі, менше – землероби, які мандрували з одного місця на інше, споруджуючи тимчасові поселення [6, с. 14]. Культурами кочових скотарів часів енеоліту і бронзи учені вважають також ямну та катакомбну (III–II тис. до н. е.). Ямна культура була поширена на території від Нижнього Поволжя до Нижнього Придніпров'я. Назва культури походить від звичаю ховати небіжчиків у прямокутних ямах під курганами. У могилу клали посуд з їжею, знаряддя праці, зброю та бронзові прикраси. У похованнях знайдено частини возів [2, с. 13–14].

Характерними археологічними культурами бронзового віку (II тис. до н. е.) на значній частині України є катакомбна та зрубна. Назва катакомбної культури походить від гробниць – катакомб. Ці племена розселилися в степу від Волги й Кавказу до пониззя Дунаю [2, с. 14]. У кінці епохи міді – бронзи райони Північного Причорномор'я від Карпат до гирла Дунаю й Кубані опанували киммерійці. Їх відносять до пізнього етапу розвитку племен так званої зрубної культури (назва походить від укріплень зі зрубів дерева), що займала величезні простори від Дністра до Уралу, від Карпат до Криму та Кавказу. Киммерійці займалися скотарством і землеробством [5, с. 20].

У добу бронзи (II тис. до н. е.) в Україні існували три етнічно-культурні зони, в яких населення, вірування й господарство мали свої характерні риси. На Правобережжі Дніпра, в Наддніпрянщині, на Волині та Поділлі мешкали індоєвропейські племена з давніми традиціями землеробської культури, серед яких були предки праслов'ян [1, с. 12]. Лінгвістичні та археологічні дослідження свідчать, що землі між Сяном на заході й Дніпром на сході, Прип'яттю на півночі та Карпатами на півдні були прабатьківщиною слов'ян. Тут у добу бронзи (середина II тис. до н. е.), як вважають учені, починається формування праслов'янських племен, походження яких пов'язано з консолідацією частини племен, які ще на початку II тис. до н. е. відокремилися від індоєвропейського масиву. Їхня мова, матеріальна культура й вірування мали багато спільних рис. Їм належить тшиньсько-комарівська культура, що увібрала в себе елементи інших культур (сусідніх праурофіннів та прибалтів на півночі, прафракійців, індоіранців – на півдні) [1, с. 13].

Історична комунікація в кімерійсько-скіфсько-сарматську епоху (I тис. до н. е.). *Етнічна модель культури землеробів і скотарів* характеризується: 1) виготовленням кованої продукції та плужного землеробства; 2) винайденням кола; 3) силікатною технікою виготовлення скла; 4) міжкультурною комунікацією (відносин хлібороба з кочівниками); 5) появою перших фортифікаційних споруд (так звана чорнольська культура); 6) поширенням славетних пам'яток України – кам'яних ідолів.

IV. Висновки

Історична комунікація епохи неоліту (VI–IV тис. до н. е.), енеоліту (IV–III тис. до н. е.), доби бронзи (II тис. до н. е.), епохи заліза (I тис. до н. е.) являє собою бінарну систему опозицій. *Неолітична й енеолітична модель світу* утворюють *етнічну картину світу*. Історична комунікація епохи бронзи й заліза утворює *етнічну модель культури землеробів і скотарів*.

В епоху палеоліту (давній кам'яний вік), мезоліту (середній кам'яний вік), неоліту (новий кам'яний вік), енеоліту (мідно-кам'яний), бронзового (II тис. до н. е.) і залізного (I тис. до н. е.) віку на теренах України в архаїчній спільноті, в її побутуванні формуються засоби *ритуальної комунікації*.

Список використаної літератури

1. Бойко О.Д. Історія України: [навч. посіб.] / Олександр Дмитрович Бойко. – 3-тє вид. – К.: Академвидав, 2008. – 688 с.
2. Бонь О.І. Історія України: курс лекцій: навч. посіб. / Олександр Іванович Бонь, Олег Леонідович Іванюк. – К.: Вища школа, 2008. – 463 с.
3. Історія України: нове бачення: навч. посіб. / В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.; за ред. В.А. Смолія. – К.: Альтернативи, 2000. – 464 с.
4. Гаврюшенко О.А. Історія світової культури: навч. посіб. / О.А. Гаврюшенко, В.М. Шейко, Л.Г. Тишевська; наук. ред. В.М. Шейко. – К.: Кондор, 2004. – 763 с.
5. Дещинський Л.Є. Історія України та її державності: курс лекцій: навч. посіб. / Л.Є. Дещинський, С.В. Терський, І.Я. Хома та ін. – Л.: Вид. нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – 476 с.
6. Історія України / Ю. Зайцев та ін. – 2-ге вид., змін. – Л.: Світ, 1998. – 488 с.
7. Історія української та зарубіжної культури: навч. посіб. / Б.І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура та ін.; за ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – К.: Вища шк.: Знання, КОО, 2008. – 326 с.
8. Українська та зарубіжна культура: підручник / за ред. В.О. Лозового. – Х., 2006. – 376 с.
9. Українська художня культура: навч. посіб. / за ред. І.Ф. Ляшенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2013.

Мороз В.Я. Историческая коммуникация первобытной эпохи

Статья посвящена исследованию исторической коммуникации первобытной эпохи, выявлению ее моделей (палеолитической, мезолитической, неолитической и энеолитической), изучению ее структуры, анализу ее видов (ритуальной, прогностической). Определены коммуникативные стратегии исторической коммуникации в эпоху бронзы и железа, охарактеризованы ее модели (этническая и урбанистическая). Рассмотрена тема модели мира и картины мира в парадигме социальных коммуникаций.

Ключевые слова: коммуникация, историческая коммуникация, модель мира, картина мира, палеолит, мезолит, неолит, энеолит, киммерийско-скифо-сарматская эпоха.

Moroz V.Y. Historical epoch of primitive communication

The questions of periodization of the history of primitive society are considered, the late Paleolithic era is highlighted (35–11 thousand years ago on the territory of Ukraine archaeologists found 800 Paleolithic sites) features of the sacred world of Paleolithic man are identified: an attempt to explain the mechanism of the universe and determine its place in reality, the formation of fundamental principles of their own religious consciousness: a) the totems – the belief in common ancestor for a particular group – a certain animal, plant, etc. b) animism – the belief in the existence of souls and spirits, who supposedly run the entire material world, and c) fetishism – the worship of inanimate objects, belief in the supernatural properties of the material things d) magic – ritual associated with witchcraft, preaching and faith in the human ability to invoke supernatural phenomenon. The article is devoted to the investigation of the historical communication of primitive age, revealing its models (Paleolithic, Mesolithic, Neolithic and Chalcolithic), the description of its structure, the analysis of its species (ritual, predictive). The features of the Paleolithic model of the world are explained: the emergence of stone tools, the ability of tools made of bone, building houses – dugouts, the development of material culture, the growth of the collective labor; origin of the spiritual foundations of culture: thinking, language, religion, ideological concepts, elements of art and magic. Indicated on the multidimensional approach in the consideration of the Paleolithic world model: 1) at the time of appearance of the earliest people in the territory of modern Ukraine, there are different views of researchers, 2) there is a scientific opinion on the uplift of Paleolithic man, which is evidenced by the emergence of art. Attention is drawn to the Paleolithic world model, which forms a conceptual and valuable picture of the world, its sacred core and spiritual sphere; characterized Paleolithic art, specified on its features: images of animals - objects of hunting, a man begins distinguishing himself from nature and begins to portray themselves; theme drawings, in which fertility, fertility, feminine dominate; hand prints (black or red ink), and the so-called "pasta" (bundles of parallel wavy lines, written by hand or thin stick), fantastic images with combination of animals and humans and several animals features; Mesolithic model of the world (12 million years BC. e) with its paleoethnographical differences between separate ethnic communities, with the tribal organization of people, with the invention of the bow and arrow, the advent of agriculture and animal husbandry, development of the spiritual life of prehistoric man and the ethnic picture of the world, the Neolithic and Chalcolithic model peace and ethnic picture of the world. Neolithic model of the world (VI–IV millennium BC.) which is characterized by the creation hoe agriculture, the spread of market gardening; allocation ceramics, textile production, the invention of writing, the appearance of ornamentation; cast metal (copper) is proposed. The historical model of Neolithic with its distinctive features is characterized: primitive communal formation of ancient society, tribalism, economic and social basis of which was a matriarchy, social equality, the origin of institutions of tribal authorities, pottery, ceramic ornamentation. Aeneolithic model of Tripoli culture is proposed, communicative features of which appear in the ornamentation, in the cult of pair female deities, with prototypes of ideographic circuits of the world tree, with its three-term separation of the vertical and four sides in the horizontal plane, which is apparent in the women's images, in the agricultural fertility cults, certified with images of women with horns, in rainmaking rituals and worship of snakes, at the reflection in the ornamentation of Tripoli lunary (monthly) and solar (solar) cults. Communication strategies of historical communication in the Bronze Age (II millennium BC.), the Iron Age (I millennium BC.) are determined, its models (ethnic and urbanistic) are characterized. The ethnic model of the world in the culture of farmers and pastoralists is investigated and its features are marked on: 1) manufacturing of forged products, 2) the invention of the circle 3) silicate glass manufacturing technology, 4) intercultural communication (relationship of the farmer with the nomads) 5) the appearance of the first fortifications (so-called Choroliska culture) 6) the distribution of famous monuments of Ukraine – stone idols. The importance of binary oppositions in the description of any picture of the world is considered. The historical communication of Neolithic (VI–IV millennium BC.), Chalcolithic (IV–III millennium BC.), the Bronze and Iron Ages is analyzed in binary models: matriarchy – patriarchy, space – chaos, farmers – nomads; linear – Band ceramics – Rombo – dot pattern; lunary – solar cults, sacred – profane, rural culture (Tripoli) – Urban Culture (Gelo, Belskoe settlement). Attention is paid to features of the late Paleolithic – early Neolithic period ritual communication, which are observed in the religious ideas of the people in their belief in the supernatural.

Key words: communication, communication historical model of the world, world, Paleolithic, Mesolithic, Neolithic, Chalcolithic, Cimmerian-Scythian-Sarmatian period.